

УДК 72.01/03 "18/19"

Ю.В. ІВАШКО

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОДЕРНУ ПЕТЕРБУРГА І КИЄВА

Дослідженням петербурзької школи модерну займались представники московської школи Є.І. Кириченко (6), В.В. Кирилов (5) та власне петербурзької школи дослідників модерну – В.С. Горюнов (1) та Б.М. Кіриков (4). В цих роботах наведено стислі характеристики об'єктів петербурзької школи модерну, а також детальні історичні довідки по найвизначніших будівлях модерну з архівними кресленнями і фотофіксацією (4).

Дослідженням київської школи модерну займалися В.Є. Ясієвич (9), В.І.Тимофієнко (7) та В.В. Чепелик (8). В наукових джерелах, присвячених дослідженню модерну на Україні, як правило, стисло охарактеризовано київську школу модерну серед переліку інших шкіл і коротко описано найвизначніші архітектурні об'єкти київської школи. Слід окремо виділити наукове дослідження В.В. Чепелика "Український архітектурний модерн", оскільки, на відміну від інших дослідників, він висвітлив такий мало досліджений різновид національно-романтичного модерну, як український модерн, який мав місце в кожній з основних шкіл модерну на Україні.

Визнаючи величезний внесок дослідників петербурзької і київської шкіл модерну, разом з тим, слід зазначити, що існує потреба в подальшому дослідженні цих шкіл модерну, насамперед з метою простеження процесу їх взаємовпливу і взаємозв'язку. Частково ця проблема вже досліджувалась автором в кількох попередніх виданнях, присвячених стилю модерн (2, 3) (табл. 1, 2).

Дослідження автором цих обох шкіл модерну та опрацювання відповідних наукових джерел дозволили навести певні висновки.

Основна відмінність петербурзької школи модерну від московської полягає в європейському трактуванні з сильним впливом неостилів модерну петербурзької школи і національно-романтичному неоросійському трактуванні модерну московської школи. Для модерну Петербургу насамперед характерні еkleктичність, подібність до європейської архітектури, підкреслена різноманітність фактурної обробки фасадів і менше застосування ліпного фасадного декору і майолікових вставок. В модерні петербурзької школи виділяються два стилістичних різновиди – північний, із безпосереднім впливом фінсько-шведської архітектури, і західноєвропейський, із безпосереднім впливом французького і бельгійського "ар-нуво". Про характерні ознаки кожного з цих різновидів варто сказати більш детально.

ДЕКОРАТИВНИЙ МОДЕРН	модерн з об'ємним декором, пластичним фасадом, оригінальними прорізами	модерн з площинним декором, площинними фасадами і типовими прорізами	декоративний модерн з елементами еклектики
	ВЕЛИКОПОВЕРХОВІ ПРИБУТКОВІ БУДИНКИ		
	прибутковий будинок Лідвалів на Каменноострівському просп., 1-3 – вул. Малій Посадській, 5 (1899-1904)	прибутковий будинок на Воскресенському просп. (1910)	прибутковий будинок на Великій Дворянській вул., 23 (1911)
	прибутковий будинок Кельдаля на Каменноострівському просп., 13/2 (1902-1903)	прибутковий будинок на вул. Казанській, 2	прибутковий будинок Танського на Великій Дворянській вул., 21 (1909-1911)
	прибутковий будинок Мельцерів на Великій Конюшенній вул., 19 – Волинському пров., 8 (1904-1905)		
	прибутковий будинок Циммермана на Каменноострівському просп., 61 – вул. Чапигіна, 2 (1906-1907, 1913)		
МАЛОПОВЕРХОВІ ОСОБНЯКИ			
особняк Савіної і Молчанова на вул. Літераторів, 17 (1905-1906)	особняк Кочубея на Фурштатській вул., 24 (1908-1910)	дача Гаусвальд на Каменному о-ві, 2-а Березова алея, 32 – Велика Алея, 12-14 (1898-1899)	
особняк Чаєва на вул. Рентгена, 9 (1906-1907)			
РАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОДЕРН	зрілий раціоналістичний модерн з елементами декору	пізній раціоналістичний модерн, перехідний до функціоналізму	раціоналістичний модерн з елементами еклектики
	ВЕЛИКОПОВЕРХОВІ ПРИБУТКОВІ БУДИНКИ		
	прибутковий будинок Козлових на Набережній Карповки, 25 (1906-1907)	прибутковий будинок на Большому просп., (1900-ті рр.)	
	прибутковий будинок на Широкій вул. (1910-1913)	будинок 3-го Басейного товариства для влаштування постійних квартир на вул. Некрасова, 58, 60 – Фонтанній вул., 3 (1912-1914)	
прибутковий будинок Барсової на Кронверкському просп., 23 (1911-1912)			

Табл. 1. Види модерну в Петербурзі

ДЕКОРАТИВНИЙ МОДЕРН	модерн з об'ємним декором, пластичним фасадом, оригінальними прорізами	модерн з площинним декором, площинними фасадами і типовими прорізами	декоративний модерн з елементами еклектики
	ВЕЛИКОПОВЕРХОВІ ПРИБУТКОВІ БУДИНКИ		
	прибутковий будинок Городецького на Банковій вул., 10 (1901-1903)	прибутковий будинок Красовської на Лютеранській вул., 15 (1908)	прибутковий будинок Септера на вул. Воровського, 19 (1909-1910)
	прибутковий будинок Гессельбейна на вул. Архітектора Городецького, 15 (1906-1907)		прибутковий будинок Браїловської на вул. Воровського, 38 (1910)
	прибуткові будинки Родзянка на вул. Ярославів Вал, 14-а та 14-б (1910-1911)		
	прибутковий будинок Чоколової на Великій Житомирській вул., 32 (1912-1913)		
	МАЛОПОВЕРХОВІ ОСОБНЯКИ		
особняк Грабаря на вул. Мельникова, 8 (1911)		особняк Русакова на Студентській вул., 3 (1910-1911)	
РАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОДЕРН	зрілий раціоналістичний модерн з елементами декору	пізній раціоналістичний модерн, перехідний до функціоналізму	раціоналістичний модерн з елементами еклектики
	ВЕЛИКОПОВЕРХОВІ ПРИБУТКОВІ БУДИНКИ		
	прибутковий будинок Файбишенка на Володимирській вул., 81-а (1907)	прибутковий будинок Демченка на вул. Архітектора Городецького, 17/1 (1909)	
	прибутковий будинок Іссерліса на Музейному пров., 4 (1909)		
	прибутковий будинок Кеніна на вул. Горького, 26/26 (1910-1911)		
	МАЛОПОВЕРХОВІ ОСОБНЯКИ		
особняк на Лютеранській вул., 23 (1907-1908)		особняк Братмана на вул. Герцена, 6 (до 1914)	

Табл. 2. Види модерну в Києві

В цілому петербурзька школа модерну характеризувалася такими ознаками, як:

- масивність, монументальність (рис. 1);
- фасадні кольори переважно темних відтінків – сірий, жовтуватий, зеленуватий, вохристий кольору цегли;
- широке застосування природних оздоблювальних матеріалів без тинькування та фарбування (камінь, цегла, дерево);
- декоративність фасадів як за рахунок застосування фасадного ліпного декору, так і за рахунок різноманітності обробки поверхонь фасадів;
- багатоповерховість, багатосекційність, багатокімнатність, значна довжина фасадів.

Рис. 1. Прибутковий будинок Мельцерів
(вул. Велика Конюшенна, 19 – Волинський пров., 8)

Північний різновид петербурзької школи модерну характеризувався такими ознаками, як:

- суворість, монументальність, стримана монохромність і поліхромія;
- широке застосування на фасадах природного каменю (граніт, шведський сланець) з різноманітною обробкою (рваний руст, тесаний руст);
- "нависання" масиву вхідної частини, неначе "вирубленої" в скелі;

- декор, який походить не від європейського "ар-нуво", а від скандинавської культури і легенд – із зображенням хижих тварин, рибин, змій, павуків, грибів, фантастичних людиноподібних істот;
- непопулярність "декоративно оздобленого металу" в оздобленні козирків входів, карнизах, світильниках, застосування металу обмежено, в основному в огорожах парпетів і балконів;
- відсутність позолоти елементів декору;
- застосування малорельєфного декору в техніці кам'яного різьблення.

Західноєвропейський різновид петербурзької школи модерну характеризувався такими ознаками, як:

- декоративне оздоблення металевих конструкцій;
- широке застосування металу на фасадах (козирки, імпости вітражного осклення, скульптура);
- широке застосування кольорових вітражів;
- чітка відповідність традиціям "декоративного" модерну, активне застосування лінії типу "удар батога";
- поширення декору (позолоченого, зеленого кольору, у вигляді майолікових панно і декоративних вставок), (рис. 2);

Рис. 2. Особняк Савіної та Молчанова (вул. Літераторів, 17)

- "гра" фасаду завдяки застосуванню декору, іноді – об'ємного скульптурного, іноді – малооб'ємного і майже площинного гіпсового з позолотою;
- менш помітне, на відміну від північного різновиду, застосування природного каменю в оздобленні фасадів, натомість більш помітне застосування вітражів і металу;
- менш помітна гра різновисотністю частин і баштами та еркерами;
- більш відчутна, порівняно з північним різновидом, "легкість" фасадів (рис. 3).

Рис. 3. Прибутковий будинок (вул. Казанська, 2)

Варто порівняти подібність кожного з двох різновидів петербурзького модерну з київською школою модерну. Північний різновид не справив помітного впливу на київську школу модерну, на відміну від його впливу на харківську школу. Втім, поодинокі прикладі будівель з впливами північного різновиду в Києві є. Найхарактернішим прикладом вважається прибутковий будинок на вул. Архітектора Городецького, 17/1, де застосовано різні види фактурної обробки фасадів – неотиньковане і отиньковане цегляне мурування, обличкування нижніх поверхів "рваним рустом" – в поєднанні з застосуванням декору у вигляді барельєфів та майолікового обличкування. Можна відмітити певну подібність вирішення вхідної частини в будинках північного різновиду

петербурзького модерну і київської школи. Зокрема, підкреслено масивними виглядають входи в київських будинках на вул. Архітектора Городецького, 17/1 та Пушкінській, 21, однак вони більш декоративні, ніж входи будинків Петербургу. На відміну від північного різновиду петербурзької школи модерну, київські будинки не відзначаються суворістю і монументальністю, багатосекційністю. Київські будинки модерну в основному односекційні, Т-подібні в плані, з вертикальною композицією головного фасаду, тоді як в фасадах будинків Петербургу переважає горизонтальна композиція, плани мають ускладнену Ш-подібну та С-подібну конфігурацію, бічні корпуси і прибудови.

Вплив західноєвропейського "ар-нуво" на архітектуру київської школи модерну також виявився не таким помітним, як в школі модерну Петербургу, оскільки в Києві утворилася своя місцева варіація на тему модерну, в якій лише зрідка застосовувались лінії типу "удар батога", позолочений ліпний або зелений фасадний декор та декоративно оздоблені металеві елементи і конструкції. Незважаючи на те, що в Києві працювало багато архітекторів-іноземців (поляків і німців), створені ними зразки київського модерну мають набагато менше спільних рис з західноєвропейським декоративним модерном, ніж зразки петербурзького декоративного модерну. Втім, як і в західноєвропейському різновиді петербурзької школи модерну, в декоративному модерні київської школи активно застосовувались художньо оздоблені металеві елементи – ґратки, парапети, балконні огорожі (в будинках на вул. О. Гончара, 33, Великій Житомирській, 23 та 32, Ярославів Вал, 14-а та 14-б). Як і для західноєвропейського різновиду петербурзької школи модерну, для декоративного модерну київської школи менш притаманна гра різновисокістю частин будівель, баштами та еркерами, що забезпечує пластику фасадів і динамічність композиції. Декоративність і художня виразність київських будинків досягалась завдяки насиченню фасадів декоративними елементами – як притаманними саме модерну, так і іншим стилям, через що фасади київського модерну часто набували еkleктичного вигляду.

Порівняльний аналіз петербурзької і київської шкіл модерну дозволяв сформулювати висновки про помітні відмінності між ними. На відміну від шкіл модерну Західної України, на які безпосередньо впливав західноєвропейський Сецесіон, що відбилось в побудові композиції і характері декору будинків, від харківської школи модерну, на яку відчутно впливала петербурзька школа модерну, київська школа модерну виявилась територіально віддаленою від основних напрямів впливів модерну, що і зумовило її несхожість як на модерн інших міст України, так і на модерн Росії і Західної Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горюнов В.С., Тубли М.П. Архитектура эпохи модерна. – СПб.: Стройиздат, 1991. – 360 с., ил.
2. Івашко Ю.В. Будинки Києва в стилі модерн /дослідження історії та архітектури. – К.: Гопак, 2006. – 160 с.
3. Івашко Ю.В. Модерн в архітектурі Києва. – К.: Гопак, 2007. – 240 с., іл.
4. Кириков Б.М. Архитектура петербургского модерна. – СПб.: Коло, 2006. – 576 с., ил.
5. Кириллов В.В. Архитектура русского модерна /опыт формологического анализа/. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 214 с., ил.
6. Кириченко Е.И. Русская архитектура 1830-1910-х годов. – М.: Искусство, 1982. – 400 с., ил.
7. Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку XX століть: Біографічний довідник. – К.: НДІТІАМ, 1999. – 475 с.
8. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн. – К.: КНУБА, 2000. – 378 с., іл.
9. Ясевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX-XX веков. – К.: Будівельник, 1988. – 184 с., ил.

Анотація

В статті проведено порівняльний аналіз петербурзької і київської шкіл модерну, виявлено різновиди в межах кожної з шкіл. Показано впливи північного модерну і західноєвропейського „ар-нуво” на петербурзьку школу модерну, особливості київської школи модерну.

Аннотация

В статье проведен сравнительный анализ петербургской и киевской школ модерна, выявлены разновидности в границах каждой из школ. Показано влияние северного модерна и западноевропейского „ар-нуво” на петербургскую школу модерна, особенности киевской школы модерна.